

נתקבלו במערכת

אבני דרך. חלק טז. שאלות ותשובות שהזמן גרמן בארבעת חלקי השולחן ערוך. אלחנן נפתלי פרינץ. ירושלים, תשפ"א. 635 עמ'. (02-9998679)

זהו חלק נוסף בסידרה הארוכה והמכובדת שמוציא לאור הרב פרינץ, רב בבית שמש, ובו למעלה ממאתיים פסקים ותשובות בכל חלקי שו"ע. בסימן הלפני-אחרון נמצאות הערות על ספרים שונים, והסימן האחרון הארוך כולל הערות והוספות לחלקים הקודמים שקיבל המחבר מתלמידי חכמים מאז הדפסת הכרך הקודם. השאלות תמיד אקטואליות ומעשיות, והתשובות פותחות בהצגת ה'חומר' הקיים בנושא - פסקים ותשובות מגדולי ישראל בעבר ובהווה, ובהמשך דיון בדבריהם, והכרעות מושכלות ומאוזנות. לדוגמא, השאלה הראשונה בספר מבקשת לברר האם יש לומר 'מודה אני' גם אחרי שנת צהריים (- צריך, אין בעיה של ספק ברכות), והאחרונה מבררת איזה ברכות יהיה צורך לברך עם ביאת המשיח (- שהחינו, שחלק מוחכמתו ומכבודו ליראיו, חכם הרזים, ואולי גם ברכת 'מחיה המתים' אם נזכה גם לתחיית המתים באותה הזדמנות, אך איש לא ידע איך יהיו הדברים עד שיהיו...). כרגיל מפתח מפורט חותם את הספר.

אגרות מרום. מכתבים מאת הרב יעקב משה חרל"פ זצ"ל. עורך: יאיר חרל"פ. בית אל, תשפ"א. 550 עמ'. (charlapy@gmail.com)

הרב יוסף דוד חרל"פ ז"ל היה צעיר בניו של הרב חרל"פ. אחרי שנפטר התבקש נכדו יאיר לסייע בפניו דירתו, והוא מצא בה אוצר של עשרות מכתבים ומסמכים מאת הר"מ חרל"פ ואו הקשורים אליו. בעקבות המציאה הזו החל הנין במלאכת חקירה ואיסוף, שמפירותיה יצא לאור לפני כעשור הספר 'שירת הי"ם' ובו תיאור קצות דרכיו והנהגותיו ותולדותיו של ר' יעקב משה זצ"ל, והמשכה הוא ספר זה, 'אגרות מרום', שבו מאות מכתבים, חלקם כבר התפרסמו בבמות שונות וחלקם מתפרסם בו לראשונה. העורך בירר וחקר כל מכתב וכל מסמך ובחן את הקשריהם ואת ענייניהם, חילק אותם ליי"ט מדורים (חינוך, תורה ומצוה, תיקון המידות, משפחה, ארץ ישראל, עיר הקודש, הלכות ציבור, חגים ומועדים, תורת הנסתר, אישים, הרב קוק ועוד ועוד), וכך יכול עתה הציבור כולו לקבל הצצה נוספת לעולמו העשיר והמיוחד של הגאון הירושלמי המעולה והצנוע, תלמידו-חברו הגדול של מרן הראי"ה זצ"ל, ואף לסתירות-לכאורה שהיו חלק מחייו - קפדנות קנאית מכאן וקירבה למיישבי הארץ מכל הסוגים מאידך, הרגשת ערך עצמית מכאן וענווה קיצונית מאידך, ועוד. מסיבות שונות נדחק מעט הרב חרל"פ זצ"ל לשולי המודעות בציבור התורני-לאומי, ויש לקוות שספר זה 'אגרות מרום', עם הספר הקודם 'שירת הי"ם', יחזירו את דמותו המיוחדת, הקדושה, למרכז הבמה. הערה קטנה אחת: 'רבי בנימין' שבעמ' 121 הוא כינוי הספרותי של הסופר ואיש-הציבור היושע רדלר-פלדמן, וכלל לא 'הרב בנימין פלדמן'.

אוצר המספרים והסימנים, אוריאל אוסי, ראשון לציון, תשפ"א. 320 עמ'.
(hamisparim@gmail.com)

כ-1350 מספרים שמוזכרים במקורות ישראל בהקשרים שונים אסף המחבר וסדרם בסדר עולה, מ-1 ועד אינסוף (דווקא שני מספרים מכוונים לריבוננו של עולם!). מעניין שהמספרים ה'משומשים' ביותר הם המספרים 3, 4, 7, הרבה יותר מאשר 1, 2, 5, 6- למשל, ובין מספרי העשרות נוטל מקום בראש המספר 70. נוסף למספרים ולמקורותיהם צירף המחבר גם רשימה של סימנים ונוטריקונים (=ראשי תיבות) שנמצאים במקורות מהתנ"ך ועד ספרי האחרונים. המחבר מצא גם קשרים רעיוניים מעניינים בין המספרים הדומים בנושאים שונים, וחלק מתובנותיו מושקע בספר. המפתחות המפורטים עשויים להוביל את הקורא למחוזות שלא שיער. כך למשל המספר 48 כולל את מספר הכריכות של הכהן הגדול באבנט ובמצנפת, את מספר האזהרות בתורה על אהבת הגר ועל איסור עבודה זרה, את מ"ח טעמי ההלכה שהיו לתנא סומכוס ומ"ח הדברים שהתורה נקנית בהם ומ"ח הנביאים והנביאות שעמדו לישראל ו-48 האמות המרובעות המינימליות של בית חתנות והשיעור של 1/48 שהוא כמות הפרשת חלה לנחתום... כל ערך מלווה במקורות והסברים, ולפעמים גם בקשרים בלתי צפויים. מרתק.

אוצר חיים, מאמרי השקפה והתבוננות בתכלית וייעוד החיים ותיקון המידות. רבי יחיאל מיכל טוקצינסקי זצ"ל. 36 + שטו עמ'. ירושלים, מכון הגרי"מ"ט, תשפ"א. (02-5373106)
הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל, מגדולי ירושלים לפני 2-3 דורות, ידוע בעיקר מ'לוח ארץ ישראל' שלו שנפוץ מאוד בארץ ונחשב לוח המנהגים המוסמך ביותר בקהילות רבות, ומספריו החשובים האחרים - גשר החיים על הלכות אבלות, ספר השמיטה, עיר הקודש והמקדש ועוד רבים. הוא זכה להקים משפחה מסועפת שרבים בה תלמידי החכמים, וכמה מהם במאמץ משותף הוציאו לאור עתה, מכתבי היד הרבים שהותיר אחריו בכל מקצועות התורה, לקט בן שישים פרקים בענייני חינוך ומידות. הספר עוסק בין השאר באהבת אדם ובאהבת ה', באושר ועושר, בבדידות ובביטחון, בהקפדה וסבלנות, בחשבון נפש ובטרדות החיים, בליצנות ובמחלוקת, בקנאה ובתאוה, בתכלית החיים ובתשובה, בדברים אמיתיים ונוגעים ללב. הנכדים הוסיפו מקורות קצרים, וצירפו בראש הספר מבוא גדול ובו תולדות חייו המרתקים של זקנם הגרי"מ ז"ל על רקע ירושלים של פעם.

אור הכוזרי, ביאור ספר הכוזרי לרבנו יהודה הלוי. מאמר ראשון. חיים אביהוא שורץ.
בית אל, תשפ"א. 425 עמ'. (orhacuzari@gmail.com)

הרב אבי שורץ מלמד כבר שנים רבות בישיבת בית אל ובמוסדות אחרים בעיקר לימודי אמונה שונים, ובראשם את ספר הכוזרי. בצעירותו הוא זכה לשמוע שיעורים רבים בספר זה מפי רבו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, והוא מרגיש שלמעשה הוא מהווה גשר בין תורת הרצ"ה לבין בני דורנו בהוראת הכוזרי. במבואו הוא מתאר באופן מרגש את הדרך שעבר מיישיבת כרם ביבנה, 'שם זכיתי להיפגש עם מושג חדש לגמרי עבורי: 'לימוד אמונה'', ליישיבת

מרכז הרב. ראש הישיבה הרצי"ה קירב מאוד את התלמיד החדש, וכך למד עם הרצי"ה חלק ניכר מספר הכוזרי. בהמשך הוא נשלח על ידו, ממש נגד רצונו, לחזק את הישוב קשת שהוקם אז בגולן במטרה למנוע, ולפחות לצמצם, את כוונות הנסיגה מהגולן של ממשלת ישראל אחרי מלחמת יום הכיפורים. אני הקטן זכיתי בקיץ תשל"ד לשמוע עם חבריי את שיעוריו של הרב אבי בישיבת הגולן שהוקמה זה עתה והיינו מראשוני תלמידיה - הוא היה מגיע בטרמפים מיישובו קשת בבגדי עבודה כשעל כתפו תלוי עוזי וספר כוזרי בידו כאשר משכמו ומעלה הוא גבוה מכולם, ובשיעוריו המרתקים ובהתלהבותו הוא הרים אותנו, תלמידי ישיבת הגולן שזה עתה חזרו מהמלחמה, לגובהי מרומים. בהמשך חזר הרב אבי לישיבת מרכז הרב ולמד ולימד, עד שבשנת תשנ"ד הוא הוזמן ללמד אמונה בישיבת בית אל, ובימים אלו אחרי כ"ז שנה הוא סוגר מעגל וחוזר לירושלים ולמרכז הרב על פי בקשת הרב יעקב שפירא שליט"א ראש הישיבה. הספר 'אור הכוזרי' כולל שיכתוב מדוקדק ומתוקן של שיעוריו על פי גישתו של רבו הרצי"ה, שהיא יותר אסוציאטיבית-חינוכית ופחות 'מתמטית', דהיינו שנוסף להבנת עומק דבריו של ריה"ל קיימות בשיעורים הסתעפויות מובנות לענייני אמונה ותורה אחרים, כולל עניינים אקטואליים פה ושם, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים. יישר כוחו של הרב אבי שליט"א על תורתו שבעל פה ועל תורתו שבכתב, ויזכה להוסיף אמונה וחינוך עוד שנים רבות וטובות.

אור עולם. פשט ועומק בפרשת בראשית. חלק ראשון. שלמה מונדשיין. ירושלים, תש"פ. 400 עמ'. (shlomo6963@gmail.com)

ר' שלמה מונדשיין הוא אברך מוכשר הלומד בישיבת הר המור. בספר זה הוא מפרש את שני הפרקים הראשונים של התורה, מילה אחרי מילה ועניין אחר עניין, כשהוא מוסיף נדבכים חדשים על דברי חז"ל וגדולי המפרשים שמהווים מסד לדבריו. בשיטת לימוד עקבית ויסודית זו מתגלים פשטים חדשים ונחשפים עולמות מחשבתיים, והדברים מאירים ושמחים. כך למשל בביטוי 'יום השישי' חסרה לכאורה ה"א הידוע בתיבה 'יום', ונאמרו על כך פירושים שונים בראשונים ובאחרונים. המחבר טוען שיש כאן חריגה מכוונת מכללי הדקדוק, והכוונה של הכתוב היא לכלול בביטוי 'יום השישי' גם את מניין הימים שחלפו מתחילת הבריאה, כולל היום השישי, וגם להתייחס ליום הזה מצד עצמו. גם בפסוק האחרון של 'ויכול' נאמר 'ויברך אלוקים את יום השביעי' - מדוע לא נאמר 'את היום השביעי', ביידוע? מחדש המחבר שבכך מודגשת הייחודיות של היום השביעי, שבו המספר שבע אינו רק מספר סידורי - אלא תואר מהותי של יום השבת... בינתיים יצאו לאור גם הכרך על המשך פרשת בראשית וגם הכרך על פרשת נח, וזוהי רק התחלת הסיידרה.

אסיא. קובץ הקורונה. גל שלישי. חיסונים ותיעדופים. חוברת קיט-קכ, אייר תשפ"א (ל, ג-ד). העורך: הרב ד"ר מרדכי הלפרין. ירושלים, מכון שלזינגר, תשפ"א. 234 עמ'. (assia@medethics.org.il)

עורך אסיא, מורי וידידי הרב מרדכי הלפרין שליט"א, מדגיש בהקדמתו לקובץ המיוחד הזה

שהגל השלישי של הקורונה התייחד במבצע החיסונים הרחב והמוצלח מצד אחד, ובהגברת תופעת הפצת נתונים כוזבים בתקשורת וברשתות ובין אדם לחברו מצד שני, נתונים שגרמו לכמה פוסקים לטעות בהלכה, ולחזור בהם כשהתבררה להם האמת. החוברת עוסקת בכל הנושאים הרלוונטיים למגפה, ובהם קדימויות בטיפול והצלה והחיסונים וההתנגדות להם, וגם מופיע בה לקט רחב של נתונים הקשורים למגפה מגורמים רשמיים ומוסמכים.

אסיף ו. אסופת מאמרים. עורך: אייל רזניקוביץ. ירושלים, איגוד ישיבות ההסדר, תשע"ט. 845 עמ'. (eyalraz9@gmail.com)

כתב העת המיוחד הזה הוא שנתון שמהווה במה ליצירה התורנית בישיבות ההסדר ובישיבות הגבוהות של הציבור המזוהה איתן. במערכת אסיף נמצאים כ"ב רבנים מט"ז ישיבות, מכל מגוון הישיבות הנ"ל. בנוסף מפעילה המערכת אתר פעיל ובו מאמרים רבים מאוד, גם כאלו שמסיבות שונות לא נכנסו לאסופה המודפסת. עד עתה יצאו לאור כל שנה שני כרכים, אחד שכלל מאמרים בלמדנות והלכה והשני שעסק בענייני מחשבה ותנ"ך, והפעם מדובר על כרך אחד עבה ובו כארבעים מאמרים במדורים 'ארץ, חברה, סנהדרין והנהגה', 'תלמוד והלכה', 'תנ"ך ומדרש', 'חסידות', 'מחשבה', 'וסופרים וספרים'. הקורונה וסיבות אחרות עכבו בינתיים את הוצאת הכרכים הבאים, אך הם אמורים לצאת בקרוב.

באר יהודה. שיעורים על מסכת בבא בתרא (פרקים א-ב). הרב יהודה זולדן. מעלה אדומים, מעליות, תשפ"א. 474 עמ'. (zoldanye@gmail.com)

הרב זולדן משמש עתה כמפקח ראשי על לימודי התורה שבעל פה במשרד החינוך, ובעבר שימש כר"מ וראש ישיבה בישיבת נוה דקלים ובבית המדרש הגבוה של מכון לב. במהלך השנים הוא העביר שיעורים בעיון במקומות תורה שונים, ובספר זה הוא ליקט שלושים שיעורים שהעביר על תחילת מסכת בבא בתרא, ערך וסידר אותם מחדש, והרי הם ומקורותיהם פרושים לפני לומדי התורה ומלמדיה.

באר רא"י. עיו בפרשיות השבוע לאור תורת מרן הרא"ה קוק זצ"ל. הרב יהושע ון דייק. איתמר, תשפ"א. חמישה כרכים. (Vandaik70@gmail.com)

הרב ון דייק רב-הפעלים שימש עד לאחרונה כרב של היישוב רמת מגשימים שבגולן ובמקביל כראש ישיבת איתמר שבשומרון. הסדרה 'באר רא"י' על חמישה חומשי תורה כוללת ביאורים ופירושים ודברי הגות שלו סביב לפרשיות השבוע, כאשר המסד להם הוא בעיקר דבריו של רואה-האורות מרן הרא"ה זצ"ל. מדובר בשיעורים שנאמרו בישיבתו וביישובו ובמקומות אחרים שבהם לימד, כאשר דרכו היא ליטול רעיונות מתוך כתבי הרא"ה זצ"ל בענייני אמונה ומוסר הקשורים לפרשה ולהנגיש אותם לשומעים ולקוראים. כאשר קיים קושי בפרשה הוא מעלה את הקוראים לגובה מחשבתי שממנו הדברים נראים אחרת, בהירים וברורים הרבה יותר, וכך נעלם לו הקושי... המחבר מדגיש את חשיבות העיקרון של 'תורה

שיש לה בית אב', אין קפיצות ואין דילוגים ואין קיצורי דרך בתורה - אלא המשך עיון וחיודו בדרך הסלולה של העברת התורה מדור לדור. סביב לפסוק 'הרנינו גויים עמו כי דם עבדיו יקום' שבפרשת האזינו דן הרב ון דייק במקומה של הנקמה ביהדות, מול הדעות המודרניות שעל פיהן יש להתבייש בתחושה הטבעית של הרצון לנקום ברשעים ובאויבים. הוא עוסק בהרגשת השמחה במפלתם של רשעים, בברכת המינים - הקללה שנתקן לאומרה שלוש פעמים ביום, ובדברי הרב קוק על מהותה של 'הנקמה הטהורה', ומסיים בזה שקיומה השלם של שליחות האומה הנבחרת כולל גם שמחה באבוד הרשעים מן הארץ. בסוף הסדרה נמצא תיאור מרגש של דמותם של זקניו ז"ל, יהודים תמימים וישרים ויראי ה' מבני הולנד, ומעשי הצדקה והחסד שלהם בשואה ולאחריה. הם זרעו בדמעה, וקצרו ברינה זרע ישרים מבורך.

בדרכה של תורה. בראשית-ויקרא. הרב יאיר וייץ. ברכה, מכון הר ברכה, תשע"ט-תשפ"א. שלושה כרכים. (bedarkasheltora@gmail.com)

הרב וייץ הוא מרבני ישיבת הר ברכה, שנוסף לעיסוקיו הלימודיים וההלכתיים החליט להוציא לאור את סיפורי התורה לילדים כסדרם בשלמותם, בהדגשת הערכים המובאים בתורה שבכתב - ובעיקר מרכזיותה של ארץ ישראל ביהדות, כאשר ההשלמות והביאורים מהתורה שבעל פה ומהמפרשים אינן מטשטשים את הקשר הישיר לפסוקי התורה כפי שהם כתובים לפנינו. זוהי מלאכה מסובכת ומדויקת, שנעזרת גם בצבעים שונים לתוספות חז"ל (כתום) ולדברי המפרשים (טורקזי), כך שהילד יראה במוחש מהו הבסיס שבתורה עצמה ומה נוסף לה מגדולי הדורות. המאייר המוכשר אורי לרמן הוסיף את שלו, והספרים מאירי עיניים.

בית אהרן וישראל. מאסף מרכזי לתורה והלכה לחו"ר הישיבות והכוללים של מוסדות סטאלין קארלין בארץ ובתפוצות. שנה לו, גליון ה (רטו), סיון-תמוז תשפ"א. ירושלים, מכון בית אהרן וישראל, תשפ"א. קעו עמ'. (beisaron1@gmail.com)

למרות כותרת המשנה המשייכת את דברי התורה שבקובץ לחכמי ורבני חסידות קרלין, המערכת מארחת בגליונות 'בית אהרן וישראל' באופן קבוע תלמידי חכמים וחוקרים תורניים מכל המגזרים, ועל כך יש לשבח. עוד יש לשבח את המערכת על איכות המאמרים וגיוונם, ועל ההופעה הסדירה, כל חודשיים. גליון זה, שהופיע בסוף חודש תמוז, פותח במאמר חשוב ומרתק וחדשני מאת הלמדן והידען והחוקר המשובח הרב יהודה זייבלד, בו הוא מציג את כל הקטעים הידועים מתוך ספרו של רס"ג 'ספר הגלוי', שחלקם מתפרסמים כאן בפעם הראשונה מתוך כתבי יד שנמצאו בגניזה. 'ספר הגלוי' הוא ספר שכתב רס"ג כחיקוי של ספר מקראי עם פסוקים וניקוד וטעמים, ובו תיאור מאבקו עם בית 'ריש גלותא' וחרב מרעיו, בצירוף ביאור בערבית, בדומה לביאורים שכתב רס"ג לספרי המקרא. הרב זייבלד מאריך במבואו על הספר ועל תכניו המיוחדים ועל החלקים שנמצאו ממנו בגניזה ועל אלו שנמצאו כשהם מצוטטים בתוך כתביהם של מחברים אחרים, מלאכה שלמה ונפלאה מאוד

רק חבל ש'מסיבות טכניות' נשמטו טעמי המקרא שליו בכתב היד את גוף הספר, הם היו בוודאי מוסיפים הן רב ליצירה העתיקה הזו). עוד בגיליון - חידושים מאת בעלי התוספות מכת"י על מגילת רות, חידושים על מסכת ברכות מכת"י מאת תלמיד הרשב"א, חידושים על מסכת קידושין מאת רבי מיכאל בכרך נכד בעל 'חוות יאיר' ותלמידו-חברו של הנודע ביהודה בפראג (את ספרו 'ערוגת הבושם' על אה"ע הוצאנו לאור בזמנו מכת"י במסגרת מכון שלמה אומן), מאמרים בענייני 'הכשר מצוה' ו'מעשה מצוה' וההבדלים ביניהם, בעניין משמעות הקניין בנתינה ל'אדם חשוב', תשובת הגר"ז"נ גולדברג זצ"ל בעניין זריעה בזמן הזה בא"י סביב הערים בניגוד לציווי להשאיר 'מגרש' סביב ערי הלויים ודיון בה, אם יש מקום להחמיר שלא להפעיל בשבת קולטי שמש המייצרים חשמל עבור הרשת הארצית, האם מותר להתנדב בחינם או בשכר להיות 'שפן ניסיון' לחיסון חדש לקורונה, עוד על מאבק החסידים והמתנגדים בראשית העלייה האשכנזית לארץ הקודש לפני כ-250 שנה, והערות ודיונים נוספים וגם תגובות לדברים שנכתבו בגיליונות הקודמים. ראוי לכל שבח.

במעגלותיה של פרשה. שיחות על פרשות השבוע. ד"ר גרשון גרמן. מרכז שפירא, המכון התורני אור עציון, תשפ"א. שני כרכים. (machon@oretzion.com)

ד"ר גרמן, נוסף לתפקידיו כמשפטן ומרצה ושופט ועוסק בצרכי ציבור, נהג עשרות שנים לשאת שיחות ולהעביר שיעורי תורה במסגרות שונות ובאירועים ציבוריים ומשפחתיים. לרגל הגיעו לגבורות החליט לאסוף ולערוך שיחות ישנות וחדשות ולסדרן כסדר הפרשות, ובהן דברים מלוקטים וגם מקוריים בענייני הלכה והגות ומנהג וחינוך ומחשבה, כאשר נגד עיניו עומדים בעיקר בני השבט שזכה להקים שכולם ב"ה הולכים בדרך התורה, חלקם גם השתתף בעיבוד הספר והכנתו וסידורו. כל הדברים שנאספו בשני הכרכים האלו ספוגים ברוח ארץ ישראל הנבנית והולכת בראשית צמיחת גאולתנו, וגם מוטיבים רבים מעולם המשפט העברי מוצאים את מקומם בין דפיו. גרגיר אחד: בפרשת קורח דן המחבר בבקשת משה רבנו לקב"ה שלא לפנות אל מנחת דתן ואבירם. הוא מדמה את הדברים למעשה ה' שלא שעה לקין ולמנחתו, ומסיק שבשני המקרים הכוונה היא למנוע מהרשעים דרכי תשובה. הוא מביע פליאה איך משה רבנו, שמלמד זכות פעם אחר פעם על כל עם ישראל, מנסה למנוע תשובה מיהודי שחטא, ובכלל איך אפשר למנוע מאדם לחזור בתשובה? והוא משיב על פי שיטת הרמב"ם בעניין הכבדת לב פרעה וסיוחן והמעפילים, ומזכיר גם את ציווי ה' לישעיהו 'השמן לב העם הזה' וכו', והדברים מאירים ובהירים. הרבה עושר טמון בין יותר מאלף דפי הספר.

בעל שם טוב וקבלת האר"י. כוונות ויחודים להמתקת הדינים שמסר מחולל החסידות לתלמידיו. רועי הורן. רמת גן, אוני' בר אילן, תשפ"א. 294 עמ'. (press@mail.biu.ac.il)

מה היה ליהודי תמים וקדוש שהיה גם 'בעל שם' (מרפא בעזרת שמות קדושים ולחשים) לחדש למקובלי דורו? איך השיג הבעש"ט את ההערצה האדירה שזכה לה מצד גדולי תורה וקבלה? ד"ר הורן הגיע למסקנה, שאולי אינה מפתיעה, שנוסף לכל שאר מעלותיו היה

הבעש"ט גם מקובל גדול, מתלמידי תלמידי של האר"י הקדוש. בשלב מסוים החל הבעש"ט להשתמש בידיעותיו בקבלה כדי 'למתק את הדינים', וחלק מתלמידי לעתיד נמשכו אליו בעקבות פעילות זו, והם אלו שהפכו לגדולי מנהיגי תנועת החסידות, שהמשיכה להתפשט גם אחרי פטירתו ומשפיעה באופן עמוק על העולם היהודי עד היום. הספר דן בכוונות ובייחודים שלימד הבעש"ט את תלמידי לצורך קיום המצוות השונות ולחיזוק התפילה, על דרך המתקת המחשבות הזרות, על דרך השימוש בשמות וייחודים במאבק במחשבות הרעות, על המתקת הדיבור ועל הרחקת סכנות, ועוד ועוד. בין השאר מתברר שהיותו של הבעש"ט גם איש הקבלה העיונית לא הפריע לו להמשיך ולשמש כ'בעל שם', גם כאשר נודע והתפרסם. הספר מסתיים בנספח וביבליוגרפיה ומפתח.

גלוסר המילים השאולות מן היוונית ומן הרומית במקורות היהודיים הבתרא-מקראיים. נורית שובל-דודאי. ירושלים, האקדמיה ללשון העברית, תשע"ט. 171 עמ'.
(<https://hanut.hebrew-academy.org.il/>)

מאז שכבש אלכסנדר מוקדון את המזרח התיכון (שנת 332 לפני הספירה הנוצרית) התרבות היוונית הפכה לדומיננטית בארץ ישראל וסביבותיה. ירשה אותה התרבות הרומית-ביזנטית ששלטה במזרח התיכון עד הכיבוש הערבי בשנת ד' אלפים שצ"ח (638), והמשיכה להשפיע על עמי האיזור עוד שנים רבות. הקירבה הפיסית ובמידה מסוימת אף התרבותית בין העמים גרמה להשפעה משמעותית גם על לשון הדיבור, וכך נכנסו מאות רבות של מילים ביוונית ולטינית לכתבי חז"ל והגאונים והפייטנים הקדומים, ורבות מהן משמשות כחלק מאוצר המילים שלנו עד היום. מפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית אוסף בין השאר את המילים השאולות האלו, מאיית אותן נכונה על פי כתבי היד, מזהה את מקורן ומבאר את משמעותן, ופירות מחקר זה נמצאים בספרון הזה הכולל למעלה מ-1500 מילים וביטויים, כולל ציטוט מקורות נבחרים לכל מילה. כך למשל מוסבר שהמילה 'פרהסיא' פירושה ביוונית 'קלוי', וכך מובן המקור במכילתא 'ויחננו במדבר - ניתנה תורה בפרהסיא [=בגלוי]... כל הרוצה לקבל יבוא ויקבל'. ספרון שימושי ביותר להבנה מדויקת של רוב המילים הזרות בספרות חז"ל.

הלימוד היומי בהלכה. חוברת מס' 6, שנה א ניסן-אייר. ברכות חלק ג. הראל הורוביץ. ראשון לציון, תשפ"א. 65 עמ'. (harelhoro@gmail.com)

הרב הורוביץ משמש כר"מ בישיבת ההסדר בראשון לציון, ועוסק הרבה בענייני הלכה. כדי להקל על מי שאין זמנו בידו לעבור ולדעת את ההלכות המעשיות באופן מלא ומדויק, וכדי שהלימוד יהיה נגיש ומהיר ואחיד, הוא החל לפרסם סדרת חוברות שהם למעשה 'ספרי כיס' מהודרים, ובהם תקציר ההלכות לפי סדר השו"ע. החוברות כוללות את ההלכות המצויות בימינו על פי מנהגי ספרד ואשכנז, כשכל חוברת מחולקת ללימוד יומי לפי תאריכים, עמוד ליום. ההערכה שלי היא שכדי שהסדרה תכלול את כל שו"ע או"ח וכן חלקים נבחרים משלושת החלקים האחרים יהיה צורך בחמש שנים של 'הלימוד היומי', דהיינו כשלושים

חברות. פסקי עדות המזרח שבספרונים מבוססים בעיקר על הספר 'ילקוט יוסף', ופסקי אשכנז על 'משנה ברורה' ו'פסקי תשובות', והכל בקיצור נמרץ. החוברת הזו השייכת במספרה, המשלימה את הלכות ברכות, מסיימת את מחזור הלימוד של השנה הראשונה (סיון-אייר). היא חותמת בעצה טובה המובאת בפוסקים: 'ונכון לאדם שלפני כל מעשה שעושה גם במעשה רשות, שיאמר שעושה כן לעשות נחת רוח לה' יתברך'. כן יהי רצון.

המב"ט לדורו. היבטים חברתיים ומוסריים במשנת רבי משה מטראני (המב"ט).
אילן וואיה. ירושלים, ראובן מס, תשפ"א. יא+20 עמ'. (rmass@barak.net.il)

המב"ט היה מגדולי ישראל לפני כחמש מאות שנה, ידידו הקרוב ולעיתים יריבו של מרן רבי יוסף קארו ה'בית יוסף'. נוסף לספריו ההלכתיים הידועים ש"ת המב"ט ו'קריית ספר', הוא ידוע בעיקר על שם חיבורו המיוחד 'בית אלהים', ספר מוסר ומחשבה וחינוך שהייתה לו השפעה רבה במהלך הדורות. בספר 'המב"ט לדורו' מתאר ד"ר וואיה בצורה מרתקת את ראשית חייו של העילוי הצעיר משה בן הרב יוסף בעיר מולדתו סאלוניקי, את המשך לימודיו ופעילותו בצפת בצל גדוליה שבראשם עמד רבי יעקב בירב, שגם סמך את המב"ט בעת חידוש הסמיכה הידוע. הוא מתאר את יחסיו המיוחדים והמורכבים עם ידידו המבוגר ממנו רבי יוסף קארו שהגיע לצפת אחריו ולמעשה תפס את מקומו כבחיר חכמיה, ואת מעמדו וסמכותו ופעילותו וכתביו ותלמידיו ופולמוסיו. עיקר הספר מוקדש לשיטתו המוסרית והחינוכית - על מידות האדם, על 'דמות האדם השלמה' שעמדה כל הזמן מול עיניו, על הערך המיוחד של התפילה ומקומה בעבודת ה', על יחסי עניים ועשירים, על היחס לפרישות מן החברה וההתבודדות כחלק מעבודת ה' ועוד.

טוב טעם ודעת. מאמרים במסכת בבא מציעא. שעלבים, ישיבת דרך חיים, תשפ"א.
רנג עמ'. (ykleumit@gmail.com)

מחזור ט"ו של הישיבה הקטנה-הלאומית 'דרך חיים' שעל-יד ישיבת שעלבים סיים את לימודיו בסוף הקיץ, כאשר הוא מגיש למוריו והוריו וחבריו שי מכובד - קובץ גדוש ובו כ"ב מאמרים על המסכת הנלמדת בסוגיות הכבדות של המסכת כ'הילך', 'חשיד אממונא חשיד אשבוטא', 'תקפו כהן' וכד', וגם עניינים שבצידי הסוגיות המרכזיות כמו דין 'חיך קודמים' וביור גדרי איסור מנחש. יש לצפות שהאיכות התורנית והלמדנית של בני המחזור היקר הזה תבוא לידי ביטוי בישיבות הגבוהות אליהן פנו חבריו. צאתכם לשלום ובואכם לשלום.

ילמד עַנְוִים דְרָפֵו. לימוד יומי באמונה. הרב רן דוד כלילי. מעלה אדומים, מכון מעליות, תשפ"א. שישה כרכים. (randavidronit@gmail.com)

הרב כלילי משמש כרב קהילה בעיר שהם וכו"מ למחשבת ישראל בישיבת 'ברכת משה' במעלה אדומים. בעקבות ניסיונו הרב בהוראת ענייני אמונה קבע לתלמידיו בישיבה מסגרת לימוד יומית רב-שנתית בספרי גדולי האמונה שבכל הדורות - הרמב"ם, הרמב"ן, ריה"ל,

מהר"ל, רמח"ל ועוד. הוא בחר בחלקים המשמעותיים ביותר של ספריהם ובסדר הנכון לדעתו להורותם, צירף הערות וביאורים ומילים ומושגים וכתורות-משנה ושאלות מנחות, וגם שיעורי אודיו ווידאו כסדר הנושאים הנלמדים מחכים ללומדים המעמיקים המעוניינים בכך באתר ישיבת 'ברכת משה'. למעשה מדובר בהוצאת סדר הלימוד המיוחד הזה מרשות היחיד של ישיבת 'ברכת משה' לרשות הרבים, אחרי שהוכחה הצלחתו בהעמקת הידע וההבנה וההפנמה של עיקרי האמונה אצל מאות תלמידים, לא כ'טעימות' בעלמא - אלא בכניסה אמיתית לתוך החומר החשוב הזה. יש פה מעין ריבוע המעגל - מצד אחד מוותרים בשיטה זו על לימוד מסודר ושיטתי של כל אחד מהספרים החשובים שמהווים חלק מהתוכנית הזו, ומצד שני מצליחים להקיף את עיקריהם בלשונם ביסודיות ובעמקות ובהתמדה הרבה יותר מאשר בלימוד קונבנציונלי. הרב כלילי צירף בשולי העמוד הכוונה לארבעה מסלולים חילופיים לפי ימי השבוע השונים, כדי לדייק את ימי הלימוד בתוך ה'זמן' בישיבות ולדלג באופן מסודר על ימי בין הזמנים, כך שהלימוד בתוכנית הזו יהיה חלק מסדר היום הקבוע של תלמידי הישיבה המשתתפים בה. למעשה הכרכים האלו מהווים תחליף מסודרת ונוח לערימת ספרים ודפי הנחייה וכד', והם עומדים לשירותו של הלומד שמעוניין לבנות את עולמו הרוחני ברצינות. על פי עדות העורך אפשר בשיטה זו בהקדשה של חצי שעה ביום להגיע תוך שלוש שנים להיקף משמעותי של הנושאים החשובים ביותר באמונה, ואין חכם כבעל ניסיון.

ישורון. מאסף תורני. כרך מב. עורך אחראי בא"י: הרב יחיאל שטרנברג. ניו יורק - ליקווד - ירושלים, מכון ישורון, תשפ"א. אלף רכו עמ'. (yeshurun1@013.net)

בתחילת הקיץ הפועי עוד כרך ענק של 'ישורון', כרך מב. נוסף למדורים הרגילים מכיל קובץ זה דברי תורה וחכמה ומוסר מעטו ולזכרו של רבי יעקב פרלוב זצ"ל האדמו"ר מנובומינסק שהיה מגדולי הרבנים בארה"ב. הכרך כולל מדור מורחב בשם 'ספר החיים' שעוסק בענייני מגיפת הקורונה על היבטיה השונים בהלכה ובמחשבה ובו בין השאר סקירה היסטורית על מגפות שהתחוללו בדורות האחרונים וההתייחסות של גדולי ישראל אליהן, וכן מדור ובו דברי תורה מאת תלמידי חכמים שנפטרו במגפה. בס"ה כולל הקובץ כשמונים מאמרים מכל הסוגים, כלי מחזיק ברכה מרובה. נציין על קצה המזלג לכמה עניינים בכרך זה: מאמר מכת"י מאת ר"י עראמה בעל 'עקידת יצחק' על נצחיות הברית בין ה' לישראל, נושא שהיה קריטי בזמנו כדי להחזיק באמונתם רבים מיהודי ספרד שנלחצו מטענת הנוצרים שהברית הזו כבר הופרה ואינה מחייבת את הבנים, כולל השוואות לחלקים מהקונטרס שנכנסו למהדורה המאוחרת של ספר עקידת יצחק עצמו, עם מבוא מקיף ומרתק מאת הרב יהודה זייבלד; תשובות חדשות מכת"י של רבי מאיר די בוטון בנו של בעל הלחם משנה' על הרמב"ם, שהיה גדול רבני גליפולי שבמערב טורקיה, עם מבוא מקיף (כשישים עמודים!) מאת פרופ' רי"ש שפיגל; שני פרקים מהכרך החדש של 'הליכות שלמה', הכולל את פסקי הגרש"ז אורבך זצ"ל על הלכות מילה, כשבין השאר נכתב שם שאם ציבור בטעות נמנע מלומר תחנון והתברר בסוף שעל פי הדין היה צריך לאומרו - יאמרו המתפללים את התחנון בהמשך

התפילה או אחריה במקום שנזכרו, ואפילו יחיד ישלים את התחנון בביתו, כי התחנון אינו תפילת רשות בעלמא. 'ספר החיים', המדור שעוסק בענייני המגיפה, כולל מאמר מקיף של הרב יהודה דוד בליך, פוסק נודע בענייני רפואה בארה"ב, בעניין השימוש במכונת הנשמה על פי ההלכה, כשהוא דן בחיי שעה מול חיי עולם, מתי מותר להסיר את מכונת הנשמה מהחולה, האם מותר להימנע מלהשתמש במכונה עבור חולה הזקוק לה לחיי שעה כאשר החולה שהמכונה אולי תציל אותו לחיי עולם עדיין לא לפנינו, ועוד. בהמשך מגדיר רבי אשר זליג וייס בעל 'מנחת אשר' את כללי הקדימה בהצלת נפשות, כאשר הוא מדגיש שהגיל של החולה אינו רלוונטי כלל להלכה, בניגוד למקובל בעולם. במדור החשוב 'הקולמוס והספר' נמצא פרק נוסף בסדרת המאמרים 'סופרים וספרים' מאת הרב הבקי הגדול ר"ח סופר, מאמר מאת רח"א אשכנזי מקנדה על קורות הרא"ה ובני דורו, עוד פרק של הרב טריביץ על ביאור הגר"א, ומאמר מקיף מאת הרב אביחי ניסים מנוף הגליל על ספר הסמ"ק ומהדורותיו, ספר שאנו ב'מכון שלמה אומן' התחלנו השנה להדיר מחדש.

מבשן אשיב. חלק שני. שאלות ותשובות וביורוי דינים שנתבררו בקהילתנו ובישיבתנו בדבר ה' זו הלכה. יהושע שלמה ון דייק, כפר דרום - שבי דרום, מכון התורה והארץ, תש"פ. תרלו עמ'. (Vandaik70@gmail.com)

המחבר שימש במשך שנים כרב היישוב רמת מגשימים שבגולן, והתבקש לשאת על שכמו גם את משא ראשות ישיבת איתמר שבשומרון אחרי פטירת מייסד הישיבה וראשה הרב אביחי רונצקי זצ"ל. שלוש שנים נשא בשני התפקידים, וביורוי ההלכה ושיעורי ההלכה שלו בקהילתו ובישיבתו קובצו לכרך המכיל ס"ו סימנים העוסקים בכל חלקי השו"ע. בהקדמה מדגיש המחבר שהאחריות של הפוסק אינה רק להגיע למסקנה הלכתית - אלא גם לוודא שהמסקנה הזו ישימה, ושפסק הלכה שיש בו תנאים והגבלות יתקבל ויבוצע כולו כולל תנאיו והגבלותיו. הוא מאריך בכך שההתבטלות לגדולי ישראל שבכל הדורות היא תנאי להוראה נכונה, ושיש לבצר ולחזק את סמכותו של מרא דאתרא בקהילתו וביישובו. בס' ה' דן הרב ון דייק בשאלה אקטואלית בהרבה קהילות ויישובים בימינו - האם יש עניין שהאשכנזים שבקהילה 'מעורבת' ידחו את אמירת קידוש הלבנה ויאמרו אותו עם חבריהם בני ספרד לאחר שבעה ימים מהמולד כמנהגם משום 'ברוב עם הדרת מלך', או שעליהם להיות 'זריזים מקדימים למצוות' ולקדש את הלבנה תמיד בהזדמנות הראשונה אחרי שלושה ימים? אחרי שהוא מביא את דברי הפוסקים שדנו בעניין זמן קידוש לבנה מציע הרב ון דייק 'פשרה': בימי הקיץ, בהם אין חשש שדחיית קידוש הלבנה תביא לביטולו משום מזג האוויר החורפי וריבוי העננים - עדיף 'ברוב עם', והאשכנזים ימתינו לספרדים, ובחורף שבו הזריז נשכר יקדשו האשכנזים את הלבנה מיד אחרי ג' בחודש. בס' כ מתנגד המחבר מכמה טעמים למנהג החדש שמי שהוריו בחיים אינו יוצא ב'זכור' מבית הכנסת אלא נשאר במקומו ואומר תפילה לבריות והצלחת הוריו, ומכריע שלא לשנות מן המנהג, חוץ מאשר בישיבה או בקהילה צעירה שבהם היתומים הם מיעוט קטן והם מתביישים ומצטערים להישאר לבד בבית הכנסת, או במקרים אחרים שיש לכך טעם מיוחד, וכל מקרה לגופו. הכתיבה בספר מעניינת

וזורמת, הפסקים מנומקים ומאוזנים, ונראה שעוד דיו רב נשאר בקולמוסו של הרב ון דייק שליט"א. עתה נודע שהרב וביתו החליטו לעבור מרמת מגשימים לאיתמר כדי להתמקד בתפקיד ראש הישיבה, ברכה והצלחה!

מילה כסלע. תורות מדברי הרב צבי יהודה הכהן קוק. ישראל, ספריית חוה ודבֵי שיר, תשפ"א. 220 עמ'. (zeligoldsmith@gmail.com)

רבנו הרצי"ה קוק זצ"ל כמעט העלים את עצמו כל חייו מתחת לשולי גלימתו של אביו הגדול. אמנם הוא עצמו היה גדול בתורה וגדול במעשים וחינך דורות ושינה את פני הציבור הד"לי והיה אבי חידוש היישוב היהודי ביש"ע ועוד - אך את הכל עשה כנושא כליו של אביו הראי"ה זצ"ל. בין השאר הוציא לאור רצי"ה את חיבורי אביו - אבל לא את חיבורי עצמו, כך שרוב ככל כתבי רצי"ה שנמצאים איתנו היום הם סיכומי שיעורים ותמלול של דברים בעל-פה שנעשו בידי גדולי תלמידיו. נוצר אצל כמה מתלמידי תלמידיו של רצי"ה זצ"ל רושם שתורתו של רצי"ה עצמו קצת נשכחת, קצת 'נופלת בין הכיסאות', בין השאר בגלל השפה הייחודית שהיה משתמש בה, שלעיתים יש צורך להבין בה דבר מתוך דבר כדי להגיע לאמיתת כוונתו. לכן אספו כמה מהם משפטים קצרים וארוכים מתוך הדברים שנכתבו ונדפסו בשמו על אמונה וקדושה ועל אתחלת דגאולה, ועל ארץ ישראל ועם ישראל, ועל תורה ותפילה, ועל עבודת ה' והקפדה במצוות, ועל הבית היהודי, ועל היחס בין ישראל לעמים ועוד, וערכו והדפיסו את הדברים בעשרה פרקים בחוברת מהודרת שמתאימה באופן מיוחד ללימוד בדרך או בשעות שאינן מן היום ולא מן הלילה. ייש"כ גם על הרעיון וגם על ביצועו הנאה.

משפט החושן בימינו. יסודות חושן המשפט בזמן הזה. כולל סוגיות ערוכות ללימוד עצמי. אריאל בראלי. שדרות, מכון שדרות התורה, תשפ"א. שני חלקים. (arielbareli@gmail.com)

הרב בראלי שימש שנים רבות כר"מ בכיר בישיבת ההסדר בשדרות, ועתה הוא משמש כרב היישוב בית אל. בשדרות הקים את מפעל 'משפט לעם' שעוסק בלימוד והוראה והנגשה של דיני הממונות לציבור הרחב בכתב ובעל פה, והוא גם משמש כאב"ד בביה"ד לממונות שהוקם לצידו. בין שאר פעולותיו הוא מתכוון להוציא לאור סדרת ספרים שתעסוק ביישום ההלכות שבחושן משפט במציאות ימינו, ותנסה להנגיש את ההלכות האלו ואת ביצוען בפועל ואת ההתדיינות בשעת הצורך בקשר אליהן על פי השו"ע ופוסקי הדורות בהתאם למציאות הקיימת בימינו. הרב בראלי מדגיש בהקדמתו שדווקא בחלק חושן משפט נתנה התורה מקום רחב-יחסית לשיקול דעתם של הפוסקים בכלל ושל הדיין היושב בדין בפרט, ועובדה זו מקילה על מציאת פתרונות הלכתיים מותאמים למצב ולמציאות. הכרך הראשון כולל בירורים בעניין הגישה לדין תורה וסדרי הדין, והשני עוסק במעמדם של החוק ושל בתי המשפט ובמעמדם של הדיינים ועוד ועוד, מהמקורות בחז"ל ובשו"ע ועד לפסקי דין ובירורי הלכה שנכתבו בדורנו, הכל בשפה ברורה ובסדר נכון, כולל דפי מקורות מודרכים ללימוד

עצמי. לשני כרכים אלו עתידים להצטרף עוד רבים בהמשך. יישר כוחו של הרב בראלי ושל העוסקים עמו במלאכת קודש זו.

מתגברים בקדושה. הדרכות מעצימות לנער המתבגר. יונתן לוי. בית אל, ספריית חוה, תשפ"א. 103 עמ'. (yonaam@gmail.com)

איש החינוך הרב לוי מציג את נקודות היסוד של קדושת הזוגיות, העולם הנפשי השונה של האיש ושל האישה, הצורך והקושי והיופי בשמירת הצניעות, היחס לחברות בין בנים לבנות ועוד, ומסיים בדרכי התמודדות מעשיות. יהי רצון שספר זה יצליח למלא את תפקידו הפכה-חינוכי בימינו.

נלכה עד הרא"ה. עיון בפרקי אבות על פי כתבי מרן הראי"ה קוק זצ"ל. אבנר (לנגזם) שלו. ירושלים, תשפ"א. 379 עמ'. (beina@neto.net.il)

מה היה קורה לדורנו אילו לא שתל ריבונו של עולם את מרן הרב קוק זצ"ל בדורו כדי להכין לנו את הדרך ולרוות את צמאוננו, ולהדריך אותנו בנפתולי ראשית צמיחת גאולתנו לקראת הגאולה השלמה הממשמשת ובאה? לא ברור, אולם מה שברור הוא שהרב היה ופעל והנהיג וחינך והדריך וכתב הרבה, אך נדרש לימוד מאומץ ונמשך כדי להגיע לעומק כוונתו. העולם ב"ה הולך ומתמלא בכתבי הרב ובכתבים שמפרשים ומרחיבים ומבארים את דבריו, והים איננו מלא. הנה עתה רחש לבו של הרב ש'לו, מלומדי ישיבת 'הר המור' ור"מ בישיבת 'תורה בציון', דבר טוב - לחבר דברים מכתבי הראי"ה לסדר הלימוד העתיק והקדוש שנקבע לצהרי ימי הקיץ - פרקי אבות. בח"י פרקים הוא לומד עם הקורא לקט משניות ממסכת אבות ומפרשהו, כאשר הוא מוסיף לכך ציטוטים מדברי מרן הרב זצ"ל בלשונם, עם הסברים רחבים משלו המבוססים על דברי תלמידיו ותלמידי תלמידיו. נוסף לעצם התוכן הנפלא שבליקוטי ראי"ה אלו, יש בשיטת לימוד זו כדי להכשיר את הלומד שאינו בקי ורגיל בסגנון כתיבתו של הראי"ה, שלעיתים קרובות צריך פירוש לפירוש, ולהרגיל אותו להבנת דרך הכתיבה הרוממה והייחודית של מרן הרב זצ"ל, כך יוכל להבין את דבריו ולרדת לסוף דעתו גם בלימוד בספריו האחרים. לספר צורף הקונטרס 'יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ - ערך העיסוק במלאכה ועבודה', חמישה פרקים המפרנסים תשעים עמודים, שאמורים להבהיר את גישת חז"ל ובעקבותיה את דברי מרן הראי"ה בעניין ייעודה של המלאכה בעולמנו וחשיבותה, והיחס הנכון בינה לבין החיים והתורה ובניית נפש יהודית שלמה ובריאה בימינו. חז"ל ציוו עלינו 'אהוב את המלאכה', ואין מצווים לאהוב אלא מה שראוי לאהבו...

סידרא. כתב עת לחקר ספרות התורה שבעל פה. גיל' לג. בעריכת: יהודא גלינסקי, חיים מיליקובסקי ובנימין קצוף. רמת גן, בר אילן, תשפ"א. 207+ עמ'. (gr.mercazna@biu.ac.il)

אחרי הפסקה ארוכה, ואחרי שנבחרה מערכת חדשה, יוצא לאור גיליון נוסף של 'סידרא',

מכתבי העת האקדמאיים המרכזיים במחקר התלמוד והספרות הרבנית. תשעה מאמרים בגיליון זה, בהם בירור המושג 'מוכתר בנימוס' שנאמר על מרדכי הצדיק כהסבר לכך שהיה משויך גם לשבט יהודה וגם לשבט בנימין - מסקנת המחבר שהגירסה שרש"י דוחה במגילה יב, ב 'מוכתר בנימוסו כעד' היא דווקא הגירסה הנכונה, וכוונת הגמרא שמרדכי אמנם היה 'איש ימיני' - משבט בנימין, אך הוא מכונה גם 'איש יהודי' מפני שהיה כעין 'אזרח כבוד' של שבט יהודה עקב פעולותיו הטובות, והוא מביא לפירוש זה ראיות ממקורות יהודיים ויווניים. מאמר אחר עוסק בניסיון להבין לעומק את הוויכוח והמאבק בחולין פז, א בין רבי יהודה הנשיא לבין ה'מין' בעזרת ידע נרחב בתוכן הפולמוסים הנוצריים הקדומים נגד היהדות, שלדעת המחברת עומדים ביסוד הוויכוח הזה כמו גם ביסוד ויכוחים עם מינים שנמצאים במקורות אחרים בדברי חז"ל. בהמשך מובאים כמה ניתוחי סוגיות אגדתיות והלכתיות הכוללים מסקנות מעניינות לגבי דרכי העריכה של התלמוד, מתברר הנוסח הקדום של הפיסקה 'אמת ויציב' בחלק הראשון של הברכה שאחרי קריאת שמע שחרית, ומובא מאמר מקיף של ידידי פרופ' שמחה עמנואל על כל צדדיו וצידי צדדיו של שו"ת רבי חיים אור זרוע, כולל השלמות והוספות מתוך מקבילות וציטוטים מספרים בדפוס ובכת"י ומתוך חלקי כתבי יד שנמצאו בכריכות של ספרים ישנים בספריות שונות באירופה, עבודה מושלמת כדרכו של פרופ' עמנואל, ועוד לא סיימתי לסקור את כל המאמרים שבגיליון. יישר כוחה של המערכת החדשה של 'סידרא' וברכת הצלחה.

סמיכת כהן. פירוש על מסכת אבות. מאת רבי אליעזר כ"ץ. מאנסי, תש"פ. שיב עמ'.
(1-845-356-6582)

הרב שלום ג'ייקוב (דזשייקאב) מוציא אור ספר קדמון שכמעט אינו מוכר בעולם התורה. הפעם זהו פירוש על מסכת אבות מאת רבי אליעזר כץ, רב העיר בוריסוב שבליטא לפני כמאתיים וחמישים שנה. המחבר הספיק לפרש את ארבעת הפרקים הראשונים ואת המשנה הראשונה של הפרק החמישי, והספר נדפס ע"י בנו בעיר שקלוב בשנת תקס"ד אחרי פטירתו וכמעט שלא נודע בעולם. רוב הספר כולל דברי מוסר וענייני תשובה כחלק מפירושי המשניות, כשהוא נסמך על דברי חז"ל וכמה מגדולי המפרשים. המהדורה החדשה היא כלילת השלמות, הדפסה בהירה והערות והשלמות ומקורות ומבוא ותוספות, וניתן לומר שהמחבר חיכה מאתיים וחמישים שנה עד שזכה לראות סוף סוף את פרי רוחו יוצא לאור כראוי לו...

עמק ברכה. שאלות ותשובות בהלכות ברכות וברכות הנהנין. עמנואל יוסף דוד. ירושלים, תשפ"א. שכג עמ'. (imanueldavid@gmail.com)

הרב עמנואל דוד לומד ומלמד בישיבת 'תורה בציון' בראשות האב ובנו הרב נחום והרב יצחק נריה שליט"א, אחרי שנים שלמד בישיבת כסא רחמים שבבני ברק. בספר זה כ"ה בירורי הלכה בענייני ברכות, שהן מהסוגיות המסובכות ביותר בהלכה. הוא פותח בשאלה המורכבת מתי אכילת מזונות הופכת לסעודת קבע שמחייבת נטילת ידיים וברכת המזון, ממשיך בהלכות שינוי המקום בסעודה, בהגדרת פרי אילן ופרי אדמה, בקביעה מהו יין

הראוי לכתחילה לקידוש ועוד ועוד, בירורי הלכה יסודיים ומפורטים ביותר. בסי' יג מחדש המחבר שלפי אחת השיטות 'הנובלות' שמברכין עליהן 'שהכל' הם פירות שנשרו או נקטפו לפני שהבשילו, ולפי זה לדעתו בגלל דין 'ספק ברכות להקל' ראוי לכאורה לברך על בננות ואבוקדו ועוד פירות שנוהגים לקטוף אותם לפני שהם ראויים לאכילה ברכת 'שהכל', ולא ברכת הקץ או האדמה כמקובל! חידוש גדול. כרך זה הוא חלק ראשון, ומסתמא יבואו אחריו חלקים נוספים, משמחים אלוקים ואנשים.

פירוש יפת בן עלי לספר צפניה. מהדורה ביקורתית מוערת. אליעזר שלוסברג ומאירה פוליאק. רמת גן, אינ"ו בר אילן, תש"פ. 256 עמ'. (press@mail.biu.ac.il)

יפת בן עלי היה פרשן מקרא קראי שחי בירושלים בסוף תקופת הגאונים. הוא תרגם ופירש את כל ספרי המקרא, וזכה שגם גדולי פרשנינו יתייחסו לדבריו, בהם ראב"ע ורד"ק ועוד. ספר זה כולל את הנוסח המקורי בערבית-יהודית של החיבור על ספר צפניה על פי כתבי יד, עם תרגום והערות מקיפות מאת המהדירים.

פירוש פשוט. פירוש לתורה על דרך הפשט. בראשית ושמות. ראובן לב טוב. ירושלים, תשפ"א. שני כרכים. (055-6850940)

הרב לב טוב מלמד תורה ברבים כבר שנים רבות, ועתה הוציא לאור פירוש על דרך הפשט המבוסס על חז"ל והמפרשים, ראשונים ואחרונים. הוא מבאר כל מה שטעון פירוש בפסוק, גם מהצד הלשוני וגם מהצד התוכני, כל עניין בפני עצמו, כולל שאלות לחידוד הבנת הדברים וסיכומים, והדברים מאירי עיניים. לדוגמא: בפסוק השני בתורה 'ורוח אלוקים מרחפת על פני המים' מסביר המחבר שרוח [המיוחסת לאלוקים] נושבת על פני המים המכסים את הארץ. לדעתו הפסוק הזה מתאר את הארץ ברגע הבריאה - ארץ שוממה וחשוכה מכוסה במים שרוח מנשבת עליהם, כאשר מכאן מתחיל העולם להתפתח. בהמשך בסוף פרק א הוא כותב שלא נאמר 'וירא אלוקים כי טוב' על בריאת האדם, מפני שלאדם יש בחירה חופשית גם לעשות רע, בניגוד לשאר הנבראים. בהרחבות שבסוף הפרק מסביר המחבר ש'צלם אלוקים' שבו נברא כל אדם הוא יכולת ההנהגה והמשפט שמסורה גם למלאכים, בעוד ש'דמות האלוקים' היא החוכמה האלוקית שלא כל אחד זוכה לה, והוא מביא לכך ראיות מפסוקים רבים. בפרשת יוסף מעיר הרב לב טוב שהשנה ששהה יוסף בכלא כמשרתם של שר המשקים ושר האופים הועילה לו מאוד להכיר את דרכי השלטון המצרי, כך שהגיע מוכן לתפקידו כמשנה לפרעה המלך. הרבה הערות יפות בפשוטם של הכתובים מפוזרות בפירוש ובסיכומים וגם בשאלות שבסוף כל עניין, ויש בהן תועלת רבה.

פירוש ר' אברהם אבן עזרא לישעיהו פרקים מ-סו. מהדורה מדעית מבוארת. יאיר האס. רמת גן, אוני"ו בר אילן, תש"פ. 358 עמ'. (press@mail.biu.ac.il)

ספר ישעיהו נחלק באופן ברור לשני חלקים - עד פרק לט, ומפרק מ והלאה. י"ז הפרקים

האחרונים עוסקים בעיקר בנבואות נחמה הפונות בבלה, כשעובדות החיים המתוארות בהם אינן מתאימות כלל לימי ישעיהו, שחי יותר ממאה שנה לפני שהן נהיו ריאלייות. אפשר לומר בפשטות שמדובר בנבואות החוזות את העתיד הרחוק כראוי לנביא ה' ושכולן יצאו מפיו ומעטו של ישעיהו הנביא, וזו המסורת הפשוטה בחז"ל ואצל כל חכמי ישראל. אולם הראב"ע בפירושו על הפסוק הראשון של פרק מ' רומז רמז עבה שיתכן שאת החלק השני של ספר ישעיהו ניבא נביא אחר, בן הזמן, שנבואתו צורפה ע"י אנשי כנה"ג לנבואות הנביא ישעיהו שקדם לו שנים רבות. דעה זו מקובלת היום במחקר התנ"ך, אך היא 'מחוץ לתחום' בין שלומי אמוני ישראל, ורבים סוברים שגם ראב"ע לא התכוון למה שניתן להבין מדבריו. בין כך ובין כך פירושי ראב"ע על המקרא בכלל, ועל החלק השני של ישעיהו בפרט, המיוחדים בחדשנותם, בעמקותם, בגיוונם ובעזותם, לעיתים קרובות צריכים פירוש לפירושם וביאור לחידותיהם וסודותיהם. ד"ר האס נטל על עצמו לעבד ולהכין מהדורה מושלמת ומתוקנת של פירוש ראב"ע על חלק זה של ישעיהו, כשהוא כולל מבוא מקיף (הדן בין השאר בהרחבה בנושא הנ"ל), מערכת חילופי נוסחאות משוכללת, וביאור שלם של דברי ראב"ע הכולל את כל מה שהוא כתב בכל חיבוריו על הפסוק או העניין המתבאר ומה שכתבו מפרשיו. מלאכה שלמה.

פניני הלכה. טהרת המשפחה. אליעזר מלמד. ברכה, מכון הר ברכה, תשפ"א. 250 עמ'.
(ravmel@gmail.com)

סדרת 'פניני הלכה' של ידידי מנוער הרב אליעזר מלמד שליט"א, רב היישוב ברכה וראש ישיבת הר ברכה, כבר קנתה לה שם בבהירותה ובנוחות הלימוד בה, בהבאת המנהגים השונים ובהכרעה שקולה בין השיטות השונות, ורבים מחלקיה נסקרו בחיוב ובחיבה במדור זה בשנים האחרונות. לעיתים קיימות בספרי הסידרה הכרעות שיש מקום לדון בהן כדרכה של תורה, אבל באופן שאינו חורג מכל ספר הלכות, בוודאי ספר פופולרי שמנגיש את ההלכה לציבור הרחב. גם ההערות וההרחבות, שבהן מוכיח הרב מלמד, בעזרת צוות של תלמידי חכמים מתלמידי, את גישתו ואת קביעותיו, מנוסחות בדרך כלל בסידרת פניני הלכה באופן ברור ומתקבל גם כאשר יש מקום לדון בהן, הכל כאמור כדרכה של תורה. אולם כרך זה על ההלכות החמורות של טהרת המשפחה הוא חריג. מיד כאשר יצא לאור הוא עורר אי-נוחות אצל תלמידי חכמים רבים, שראו פעם אחר פעם איך המחבר חורג בו מהפסיקה המקובלת, בדרך כלל לקולא, ופעמים רבות עם נימוקים והסברים שאינם מתיישבים על הלב ואינם מתקבלים על הדעת. לעיל בעמ' 108 כתב הרב שמואל אריאל שליט"א, ראש הכולל בישיבת ירוחם, סדרת השגות חמורות על הספר, וגם באתר של מכון פוע"ה נמצא מאמר ביקורת רחב על כמה וכמה פסקים שנמצאים בו וכן דנו בכרך זה במקומות נוספים, ולכן לא אמנה כאן את הפסקים הרבים שאינם מקובלים ואינם סבירים גם לפי עניית דעתי. כמה תלמידי חכמים אמרו לי בפירוש שהכרך הזה בסדרת פניני הלכה לא ראוי שיהיה ספר הדרכה לחתנים וכלות ולא ספר פסיקה לזוגות נשואים, ואני הקטן מצטרף לדעתם. הרב מלמד שליט"א סובר כנראה שבידיעותיו ובמעמדו ובגילו, אחרי שלמד ולימד והעמיד תלמידים הרבה וחבר

ספרים שבהם לומדים רבבות, הוא ראוי להורות כאחד מגדולי הדור גם בניגוד למקובל, ולהכריע מסברתו נגד דעות פוסקים בדורנו ובדורות קודמים, אך גישה זה אינה מתקבלת על דעתם של רבים וטובים, כולל מחבריו ואוהביו של הרב אליעזר רב הפעלים. יש כאלו שמקשרים גישה חדשה זו של הרב אליעזר לכמה הכרזות ציבוריות שלו בתקופה האחרונה שמאוד צרמו לרבים מחבריו, אבל אין לכאורה קשר ישיר ביניהן לבין ספר זה, ובכל אופן לא זה הנושא הנידון כאן. אני כותב את הדברים בצער, ומקווה מאוד שבמהדורה הבאה של הספר יתוקנו הפגמים שנמצאים בו.

פרשנוף. פרשה ונוף מן המעוף. יוסי מרצבך, אזור, ספרי צמרת, תשפ"א. 223 עמ'.
(ymerzbach@vyyo.co.il)

יוסי מרצבך, מוטיקי היישוב כוכב השחר שבבנימין ואיש הייטק בכיר, נוהג כבר עשרות שנים לחפש ולמצוא רעיון מקורי או כיוון מחשבה חדש בפרשת השבוע, ולומר אותו בציבור. במשך השנים הצטבר אצלו חומר איכותי רב, ונשאו ליבו להוציאו לרשות הרבים. במקביל הוא חובב נוף ואוהב ארץ ישראל וקשור במיוחד ללב הארץ - יהודה ובנימין והשומרון ומתיישבים, ולכן החליט לצרף לדבריו המעניינים על הפרשות צילומים פנורמיים מרגשים של 54 מישובי יש"ע (חבל שאין עוד פרשות בתורה...). לשם כך רכש רחפן בעל מצלמה משוכללת ועבר קורס צילום מקצועי, ובמשך חודשים רבים נסע מיישוב ליישוב וצילם תמונות פנורמיות שמציגות את היישוב כולו (לכן ויתר מראש על היישובים הגדולים כקדומים, אלקנה, עמנואל קרית ארבע וכד') על רקע הנוף הסובב אותו, כאשר בספר הוא משתדל לתאם בין הפרשה ליישוב - או שהמקום ממש כתוב בפרשה (כמו אלון מורה בפרשת לך לך) או שהוא רמוז בה ברמז כזה או אחר (כמו היישוב טנא עומרים שבדרום הר חברון ש'הוצמד' לפרשת כי תבוא שעוסקת בין השאר במצות הביכורים) וכדומה. כל פרשה בספר האלבומי המקסים הזה כוללת אם כן שני מפתחים (ארבעה עמודים), כשבראשון מימין דרשה קצרה על הפרשה ומשמאל מפה ובה היישוב המצולם - לצורך התמצאות בשטח, ובזוג העמודים הבא תמונה פנורמית שמראה את כל בתי היישוב הנבחר על רקע הנוף הנשקף ממנו, וסקירה קצרה על היישוב על הנקודות המרכזיות סביבו. כך בפרשת האזינו מסביר המחבר את הביטוי 'בעצם היום הזה' על פי חז"ל והמפרשים, ומגיע למסקנה שלעיתים לדעת הקהל יש השפעה אפילו על הנהגת ה' בעולם; לפי זה, הוא כותב, כאשר אוהדים של קבוצת ספורט, אחרי שעודדו אותה והתפללו לניצחונה, רואים שהיא מנצחת וצועקים 'יש אלוקים' - יתכן שיש להם על מה שיסמוכו... כך למשל היישוב שנבחר לפרשת האזינו הוא כרמי צור שבדרום גוש עציון, שרמוז בפרשה בתיבות 'הצור תמים פעלו'. הצילום שלו נלקח במבט מדרום צפונה, כאשר כל שכונותיו ובתיו וחצרותיו ורחובותיו של היישוב פרושים לפני המתבונן, כשברקע נשקפים בצפון ישובי גוש עציון ומשמאלם נראה במרחקים קצה העיר בית שמש. הספר הוא יצירה מקורית ומרגשת, שמנגישה לכל עם ישראל שילוב מיוחד של דרשות יפות מתורת ישראל עם צילומים נפלאים של ארץ ישראל. ייש"כ על הרעיון ועל הביצוע.

ציונות דתית - היסטוריה, רעיון, חברה. כרך ה. מחקרים לזכרו של פרופ' איתן אביצור. 289 עמ'. **כרך ו.** מחקרים לזכרו של הרב יונתן זקס. 257 עמ'. עורך: דב שוורץ. רמת גן, בר אילן, תשפ"א. (Dov.Schwartz@biu.ac.il)

הציונות הדתית מכילה גופים רבים ודעות שונות, ולמכון לחקר הציונות הדתית ע"ש ד"ר זרח הרפטיג, שעוסק בחקר ההיסטוריה שלה מאז שהיא קמה כמגזר מובחן לפני כ-120 שנה, יש הרבה מה לברר ולחקור. הקובץ הזה מיועד למחקרים אלו. כרך ה עוסק בהשוואת דמויותיהם המיוחדות ודרכיהם השונות של שני גדולי התורה שעמדו ליד עריסתה של תנועת המזרחי - הגאונים הר"ש מוהליבר והר"י ריינס; בדרך מינויו והכתרתו של הרב עוזיאל לראשל"צ, שלמעשה לא נבחר אלא מונה לתפקידו הרם אחרי פטירתו של הרב יעקב מאיר, כיון שהגיע למקום השני בבחירות הקודמות לתפקיד הראשל"צ; בשנותיו הראשונות של כפר חסידים, ובמשבר הכלכלי שגרם להעזבת חלק ממתיישביו ולהעברת קרקעותיו מבעלות מייסדיו לבעלות קק"ל; ובהתגבשות התודעה הציונית-דתית בעשור השני של מדינת ישראל, התגבשות שהביאה את הציונות הדתית אחרי מלחמת ששת הימים, במהלך איטי ועקב, משולי המרחב הציבורי-פוליטי למרכזו. שני מאמרים עוסקים באומנות ובאומנים הקשורים לציונות הדתית, ושניים אחרים בסקירת ספרים העוסקים בה. הקובץ מוקדש לפרופ' אביצור שהיה ידיו של העורך, עמד במשך שנים בראש המחלקה למוסיקה באוניברסיטת בר אילן, והיה מומחה למוסיקה יהודית וכן מלחין, מנצח ומרצה רב פעלים. כרך ו המוקדש לרב זקס זצ"ל עוסק במשנתו ובמשנת ד"ר ישעיהו אביעד (וולפסברג), בדיונים על הציונות הדתית העכשווית ואם היא ראויה לשמה, על המונחים המוסיקליים בכתבי הרא"ה ומקורותיהם ועוד. אסיים בשתי הערות: א. לדעתי שוגה העורך החרוץ והמוכשר פרופ' שוורץ בכך שפעמים רבות הוא מכנה במאמריו רבנים, חלקם גדולי ישראל, בשמותם, ללא התואר רב. אם נראה לו מכביד לחזור שוב ושוב על השם והתואר - אפשר לכתוב את השם בקיצור בראשי תיבות, למשל 'רש"מ' ולא 'הרב מוהליבר', אבל לכנות רבנים גדולים בשם משפחה לבד כמקובל באקדמיה אינו מכובד ואינו מכבד ואינו ראוי. ב. המאמר של חוקר האומנות דוד שפרבר בכרך ה עוסק לפי כותרתו ב'ביקורת הממסד הרבני בעבודותיהן של אומניות ציוניות דתיות בישראל', אך מקריאת המאמר מתברר ששני דברים בכותרת אינם אמת: ראשית הביקורת אינה על 'הממסד הרבני' אלא על חז"ל ועל ההלכה תוך זלזול בהלכות טהרת המשפחה, הלכות צניעות, הלכות גרות ועוד, ושנית האומניות האלו אינן 'דתיות', לפחות לא במובן המקובל של המילה (אחת מהן קונסרבטיבית מוצהרת). בגרותו של שפרבר מביישת את צעירותו עת למד בישיבה התיכונית 'חורב' ובישיבות מרכז הרב והרעיון, אבל זו בעיה שלו ושל משפחתו; אבל כאשר דברי הבלע שלו (המעוטרים באיורים מתוך העבודות אותן הוא מתאר שבחלקם בלתי צנועים בעליל) מופיעים בקובץ של אוניברסיטת בר אילן בעריכת פרופ' שוורץ ובלי שום הסתייגות - זו כבר בעיה של כולנו.

קול מבשר. שאלות ותשובות מאת רבי משלם ראטה. מהדורה חדשה ומפוארת. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשפ"א. 2 כרכים. (elkana1820@gmail.com)

שמעו של הגאון רבי משולם ראטה זצ"ל כבר נודע בעולם כאשר שימש רב צעיר של

קהילות שונות בפולין. כשהגיעה השואה כבר היה רבה של העיר הגדולה טשרנובץ, ובניסי ניסים הצליח לברוח ולעלות ארצה בשנת תש"ד בהיותו כבן שבעים. למרות גילו ומצב בריאותו שינס את מותניו ועמד על ימינו של הרב הרצוג זצ"ל בפסיקת הלכה לפרט ולכלל ובעסקי ציבור תורניים למיניהם, ואף מונה לעמוד בראש מועצת הרבנות הראשית. רוב כתיביו אבד בשואה, אך משרידיים שנותרו ומתשובות חדשות שהשיב לשואלי יצאו לאור עוד בחייו שני כרכים של שו"ת קול מבשר. עתה זכו צאצאיו להוציא לאור מהדורה חדשה ומתוקנת ומושלמת של הספר החשוב הזה, עם מבוא מקיף והערות והפניות וסיכומים וכתרות-צד ומפתחות ועוד, פנים חדשות באו לכאן.

רבנו תם. פרשנות, הלכה, פולמוס. אברהם (רמי) ריינר. רמת גן, אוני' בר אילן, תשפ"א. 503 עמ' (press@mail.biu.ac.il)

פרופ' ריינר למד תורה שנים רבות בבית אביו הרב ובישיבות קול תורה והר עציון, ובהמשך פנה ללימוד ומחקר והוראה באקדמיה. כבר שנים הוא חוקר את דמותו ותורתו של גדול בעלי התוספות רבי יעקב ברבי מאיר המכונה רבנו תם, שאי אפשר לנתק בין אישיותו המיוחדת ליצירתו המגוונת, בין עולמו הרוחני לבין תפקידו בהנהגת יהודי צרפת ואשכנז, ובין דרכו הלימודית ועוצמתו הפסיקתית לבין השפעתו לדורות על ההלכה ועל היהדות. בארבעה שיעורים ובהם י"ז פרקים הוא פורס לפנינו את דמותו של רבנו תם באופן מרתק ושלם, את זמנו ומקומו, משפחתו ורבותיו, ספרייתו ויחסו המיוחד לנוסח הספרים, פסיקותיו המיוחדות ותקנותיו, תלמידיו וחיבוריו, מנהיגותו ופולמוסיו והשפעתו הכבירה בארצו ומחוצה לה, אוצר בלום של נתונים וביאורים וסיכומים וחיידושים. כך למשל בפרק על יחסו של ר"ת לפיוט ולסידור מראה פרופ' ריינר שר"ת ידע לחלוק ולהגיה ולהכריע כפי דעתו הרחבה גם כשעסק בפיוטים עתיקים, חוץ מאשר בפיוטי הקליר - שמשילות שונות הוא התייחס אליהם בכבוד וביראה לא-מצויים אצלו, אולי בגלל הנחתו שהקליר חי בתקופת התנאים ולא בראשית תקופת הגאונים כפי שהעובדות מוכיחות. מצד שני רבנו תם עמד על כך שמסורת התפילה והפיוט מחייבות גמישות מסוימת בהתייחסות לפסקי התלמוד הבבלי שאינו מתיר כמעט שינויים בתפילה והוספות בברכות הראשונות של העמידה, ובכך חיזק את מסורת קהילות אשכנז ביחסם לפיוטים ולנוסחים העתיקים גם במקומות שהיה בכך קושי הלכתי. הכותרת של פרק ט היא 'מכישלון הפרשנות ועד תקנת הנדוניה', ובו מנסה להוכיח פרופ' ריינר שבעניין החזרת הנדוניה להוריה של אשה שמתה סמוך לאחר נישואיה חרג ר"ת מכללי הפרשנות הרגילים, וערך 'מהפכה פרשנית' בסוגיא של כתובות מז, א, כדי למנוע עוול שעלול היה להיגרם בעטיה של הלכה זו אם הנדוניה תישאר אצל הבעל שכמעט לא הכיר את אשתו. בלי להיכנס לסבך הסוגיא ולשיטות הראשונים בה ולקושיות על ר"ת ולתירוציו, שיתכן באמת שהינם דחוקים, נדמה לי שהכותרת 'כישלון הפרשנות' לא מכבדת את ר"ת, ולענ"ד היא אינה ראויה. כתפיו של ר"ת מספיק רחבות כדי להחזיק עליהן גם פרשנות דחוקה לסוגיית הגמרא, ומקושיות בעלי התוספות וגם כמה מראשוני ספרד עליו לא 'ימות' ר"ת. פרק שלם בן עשרות עמודים מקדיש פרופ' ריינר לפולמוס המפורסם בין רבנו

תם לרבנו משולם. בניגוד למקובל ולדעת 'ראש המדברים' בתורת בעלי התוספות פרופ' א"א אורבך ז"ל, סובר ריינר שהמחלוקות הסוערות בין ר"ת לרבנו משולם נבעו מהתנגדות ר"ת לדרכי הפסיקה של רבנו משולם וליחסו למנהג, והרבה פחות מעניינים אישיים וציבוריים כפי שסברו רבים עד עתה. נגעתי רק בקצה המֶטָה בספר חשוב זה, תמצית מחקר מעמיק בן עשרות שנים של חוקר מוכשר וחרוץ וידען, שהרבה טובה וברכה יצמח עוד לעולם המחקר התורני ממנו. המחבר מקדיש את הספר לחבריו הבניי"שים וגם החיילים האחרים מגדוד 362 שלא חזרו מקרב הדמים בסולטן יעקב במלחמת לבנון הראשונה לפני ארבעים שנה, כשהוא מודה לקב"ה שאותו שָׁם בארץ החיים וגם הושיב אותו באוהלי יעקב. מרגש.

רש"י והפולמוס היהודי-נוצרי. אברהם גרוסמן. רמת גן, בר אילן, תשפ"א. 405 עמ'.
(press@mail.biu.ac.il)

רש"י ידוע לכל כגדול הפרשנים של המקרא והתלמוד, כאחד מגדולי הפוסקים בדורו, וכראש שושלת מכובדת של גדולי תורה. דמותו של רש"י מצטיירת בדרך כלל בפירושו ובתשובותיו כדמות רכה, נוחה לבריות, אבהית, וכלל לא תקיפה ואסרטיבית. והנה מתברר שבמאות קטעים בפירושו למקרא נלחם רש"י מלחמת חורמה בנוצרים ובנצרות, ולמרות נטייתו לפשט הוא הוציא לא פעם פסוקים מפשוטם כדי להטביע בהם תוכן פולמוסי אנטי-נוצרי, לפעמים בסגנון תקיף ואף פוגעני. הבעיה היא שרוב החומר הזה נשמט בהוראת הצנזורה מחלק מכתבי היד ומרוב הספרים הנדפסים, וכך דורות רבים נעלם הפן הזה בתורתו של רש"י מן העין. פרופ' גרוסמן, שכבר הראה את כוחו בספריו המופתיים 'חכמי אשכנז הראשונים' ו'חכמי צרפת הראשונים' ועוד אחרים, עמל במשך שנים רבות ועיין בכתבי היד המדויקים והשלמים של פירוש רש"י למקרא בכלל ולספרים ישעיהו, זכריה, תהילים, משלי, שיר השירים, איכה ודניאל בפרט, ומסקנתו היא שאחת ממשימות חייו של רש"י הייתה לעודד את בני דורו, יהודים פשוטים ותלמידי חכמים כאחד, באמונה בגאולה ובביאת המשיח, ולשכנעם בשקר האמונה הנוצרית ומשיחה, וזאת בעיקר ע"י פרשנות המתכתבת עם השימוש שעשו הנוצרים בפסוקים רבים במקרא כדי להוכיח את אמונותיהם. הדבר היה נחוץ בעיקר בדור ההוא שבו הנצרות הרגישה 'על הגובה' - מעמדה של הכנסייה בכל אירופה היה חזק מאי פעם, ארץ ישראל נכבשה מהמוסלמים ע"י נוסעי הצלב, והיהודים היו מושפלים ורדופים ושדודים באופן קיצוני. בניגוד למקובל היו משומדים לא מעטים גם אצל יהודי אשכנז - אם כי הנגע לא הגיע לתלמידי החכמים, ופירושו של רש"י היוו במידה מרובה מחסום בפני הסחיפה המסוכנת לכיוון הנוצרי, ובהצלחה רבה. את כל זה מתאר פרופ' גרוסמן בעשרה פרקים מרתקים, המוכיחים פעם נוספת עד כמה ראוי רש"י לתואר רבן של ישראל.

שו"ת רבני פוע"ה. קורונה ומשפחה. עריכה: הרב אריה כץ. ירושלים, מכון פוע"ה,
תשפ"א. 95 עמ'. (mehkarpuah@gmail.com)

חוברת ובה תריסר מאמרים מאת רבני מכון פוע"ה שעוסקים בהיבטים ההלכתיים-משפחתיים של המגפה - הכנות לנישואין, טהרת המשפחה, חציצה וטבילה, מניעת הריון ועוד. המאמרים כוללים שילוב מיוחד של בירור הלכתי כדרכה של תורה והדרכה מעשית כדרכם של רבני מכון פוע"ה, והתועלת מהם עשויה להיות רבה, בעיקר כאשר בעוון"ה נראה שהמגפה מתכוונת להישאר במידה זו או אחרת חלק מחיינו עוד זמן רב. יש לציין גם את האתר של מכון פוע"ה שמכיל חומר רב הלכתי ושימושי בכל הנושאים שהמכון עוסק בהם ובעיקר בנושאי הקורונה, ותועלת רבה עשוי להפיק ממנו רב פוסק וגם כל מתעניין אחר. יישר כוחם של הרב מנחם בורשטין שליט"א מייסד המכון וראשו ושל רבניו וצוותו, שהתועלת שלהם לציבור לא תסולא בפז, ושל העורך המוכשר ידידי הרב אריה כץ.

תורת חסד. ויקרא. יוסף מרדכי כנרתי. רחובות, תשפ"א. 132 עמ'. (050-6753455)

ימ"י כנרתי הוא איש חינוך ותיק שעוסק רבות בתורה, וזכה לדור ישרים מבורך. לימודו השבועי בפרשת השבוע אינו נעשה כמצות אנשים מלומדה, ולקראת כל שבת הוא משתדל למצוא בפרשת השבוע שכבות עומק שעדיין לא עמד עליהן בעבר. את המיטב שבחידושו ורעיונותיו הוא שולח במייל שבועי לילדיו תלמידי החכמים, והם מעירים ומוסיפים ומשביחים, ובהמשך הוא מדפיס את הדברים בחוברת מכובדת בכמותה ואיכותה. הפרק האחרון בחוברת זו על ספר ויקרא דן במעשר שני ומעשר בהמה, מברר את המשותף ואת השונה בשתי מצוות אלו, מביא את דברי הרמב"ם וספר החינוך ורבי משה אלשיך, 'העמק דבר' ו'אוזניים לתורה' והרב הירש, וגם חידוש של בנו הרב עדיאל שקיימת עדיפות שהבעלים יביאו בעצמם את פירות המעשר לירושלים כדי להדגיש שהפירות ניתנו להם מאת ה', עובדה שמטשטשת כאשר פודים את הפירות ורק את הכסף מביאים לירושלים. עוד ינוב ימ"י בשיבה.

תשובות רבי משה יהודה עבאס. שמואל גליק, ירושלים, מכון שוקן, תשפ"א. שני כרכים. (glicksh@gmail.com)

בדרך מקרה נודע לפרופ' גליק, ראש מכון שוקן למחקר היהדות, על סדרת תשובות של החכם הגדול מחכמי מצרים לפני כשלוש מאות שנה רבי משה יהודה עבאס, שנמצאו בגניזת קהיר, ונדבה רוחו אותו להוציא לאור את כל תשובותיו שנמצאים בכתבי יד שונים. פרי מאמציו בעזרת צוות מכון שוקן הוא שני כרכים מהודרים הכוללים מ"ג תשובות מועתקות בדקדוק מכתבי היד עם הערות והפניות, ועם מבוא גדול על המחבר ופועלו וכתביו וחבריו, ועם נספחים ומפתחות, עבודה למופת. כרכים אלו הם חלק מהסדרה 'חמודות מצרים' שכוללת ספרי שו"ת והלכה מאת חכמי מצרים, ומחקרים עליהם ועל תורתם.

